

A TANULMÁNYOK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA

BODEANU DENISA

Márton Áron, a kolozsvári egyetemi lelkész és lapszerkesztő

A tanulmány célja a Szekuritáté Levéltárát Vizsgáló Országos Tanács (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, a továbbiakban rövidítve: CNSAS) archívumának bűnvádi, illetőleg megfigyelési állományában található, Márton Áronra vonatkozó dossziéi tartalmának áttekintése. A bűnvádi állományban található, Márton Áron nevével ellátott dossziék zömében azon vádlottakra vonatkozó különféle iratokat tartalmazzák, akiket Márton Áronnal együtt ítéltek el. (A „csoport”, melyről azt állították, hogy a vezetője Márton Áron, a következőkből állt: Korparich Ede, Szász Pál, Lakatos István, Kurkó Gyárfás, Teleki Ádám, Venczel József és Bodor Bertalan). Emellett a bűnvádi dossziében található a püspök letartóztatása előtti megfigyelésére vonatkozó iratok is. Márton Áronról a megfigyelési állományban 236 kötet található, melyek összesen 77 080 lapot tartalmaznak. A tanulmány áttekinti továbbá Márton Áron megfigyelésének indítékait és azokat a módszereket, melyekkel a püspököt 1955-től, börtönből való szabadulásától egészen 1980-ig, haláláig megfigyelte a Szekuritáté.

BOTTONI STEFANO

Ellenállás és közösségépítés. Márton Áron és a román kommunista rendszer

A tanulmány Márton Áron püspök és a román kommunista rendszer kapcsolatát elemzi eredeti források, a szerző korábbi kutatásai és a legújabb szakirodalom felhasználásával, és azzal a céllal, hogy bemutassa Márton Áron politikai tevékenységének és erkölcsi kiállásának „univerzális” – a szűken vett nemzeti érdekeket meghaladó – jellegét. Az elemzés középpontjában Márton Áronnak az erdélyi kérdéstről és a román kommunista rendszerről az 1945 utáni első másfél évtizedben tanúsított álláspontja, majd az állami szervekkel az 1960-as és 1970-es években folytatott csendes konfrontációja áll. Végezetül egy nemrég felfedezett, 1990-es magyar állambiztonsági irat apropóján reflektál Márton Áron erkölcsi és spirituális örökségére, valamint a gyulafehérvári püspök felfogására a Vatikán „keleti politikájával” kapcsolatosan.

HOLLÓ LÁSZLÓ
**Az Erdélyi Római Katolikus Státus
és Márton Áron püspök viszonya**

A katolikus autonómiának is nevezett Erdélyi Római Katolikus Státus működését soha nem volt könnyű összeegyeztetni a katolikus egyházra hagyományosan jellemző hierarchikus püspöki vezetéssel. Ennek ellenére minden korban együtt tudott működni a püspökkel. A Szentszék és a román kormány között 1932-ben kötött egyezmény által Egyházmegyei Tanácsá alakult intézmény elveszítette autonóm jellegét, így Márton Áron püspöknek kézenfekvő volt az autonómia-törekvések esetén az intézmény tanácsadó jellegére hivatkozni. A Státus korábbi történetének ismeretében azonban nyilvánvaló, hogy pár évvel vagy évtizeddel korábban a laikus elem illetékességét korlátozó főpásztori döntések parázs vitákra adtak volna alkalmat és a Státus tagjai teljes tisztelettel ugyan, de a főpásztort is bizonyára rendre utasították volna.

KOVÁCS GERGELY
A történész szakértők szerepe a szentté avatási ügyekben

A szentté avatási ügyekben fontos szerep hárul a történész szakértőkre, ezt mutatja be a tanulmány. A legalább három történeti és levéltári szakértőből álló történelmi bizottság feladata felkutatni és összegyűjteni a szentté avatásra felterjesztett személy összes még ki nem adott írását, továbbá minden egyes, akár kéziratos, akár nyomtatott történeti dokumentumot, mely bármilyen módon kapcsolódik az ügghöz, illetőleg az általuk készített jelentést és teljes dokumentációt átadni a püspöknek. A tanulmány röviden ismerteti a szentté avatás egyházi jogi hátterét is, a szentté avatási eljárásra vonatkozó szentszéki rendelkezéseket, a posztulátor feladatait, a szentté és boldoggá avatási ügyek egyházmegyei és szentszéki szakaszainak lépéseit.

KUSZÁLIK PÉTER
A Márton Áron hagyatéka című könyvsorozatról

Az előadás a marosvásárhelyi Mentor Kiadó és a Gyulafehérvári Főegyházme-
gye, jelesül dr. Marton József nagyprépost, teológiai tanár együttműködésében
kiadott könyvsorozatot ismerteti, melynek címe: *Márton Áron hagyatéka*. A so-
rozat a következő kötetekből áll: 1. *Házasság, család*. 2005; 2. *Bérmálás*. 2006;
Kereszttség, hit. 2007; *Oltáriszentség, Krisztus Király*. 2008; *Papság*. 2009; *Húsvét*.
2009; *Karácsony*. 2010; *Nevelés*. 2013. A kötetekben megjelentetett írások és be-
szédek forrásai: Márton Áron folyóiratokbani közlései, még kiadatlan írásos ha-
gyatéka (ennek lelőhelyei: Batthyaneum, Márton Áron fond, Márton Áron Mú-
zeum – Gyulafehérvár, Gyulafehérvári Érseki és Káptalani Levéltár . A Marton
József és Kuszálik Péter által kialakított szerkesztői stílus abban áll, hogy miköz-
ben megőrzik Márton Áron stílusát, eredeti szóhasználatát, kisebb javításokat
végeznek a szövegeken, tekintve, hogy a kéziratos formában maradt fogalmazvá-
nyok nem tekinthetők véglegesített, „nyomdakész” szövegeknek.

LÁZÁR CSILLA
Emlékmúzeum Csíkszentdomokoson
Márton Áron életpéldájának és tanításának népszerűsítésére

A Csíkszentdomokoson 2010-ben létrehozott emlékmúzeum keretében látható
kiállítás Márton Áron életútját tizenhét fejezetre tagolva mutatja be, egy-egy feje-
zetben a püspök életének egy-egy epizódját, illetve a huszadik századi Erdély egy-
egy történelmi eseményét, korszakát világítva meg. A kiállítás az alkalmazott vi-
zuális és multimédiás módszerek és eszközök segítségével elsősorban a fiatalabb
generációkat kívánja megszólítani.

MARTON JÓZSEF
Márton Áron tanúságtevése a görög katolikus bíborosok felé

A tanulmány Márton Áronnak a görögkatolikus ügyben tanúsított viselkedése
néhány szempontját villantja fel, kiemeli, hogy a római katolikus egyháznak nem

volt közömbös a román nemzeti egység érdekében felszámolt görögkatolikus egyház sorsa, és e téren elsősorban Márton Áron hallatta szavát. Az írásnak a főcélja Márton Áronnak a görögkatolikus püspökökkel való viszonya vizsgálata. Márton Áron püspökként először dr. Iuliu Hossu szamosújvár-kolozsvári görögkatolikus püspökkel került kapcsolatba, akivel nagyjából egy időszakban éltek, és számos közös egyházi ügyben voltak érdekeltek. Mindketten rítusukhoz és nemzetiségükhöz öntudatosan ragaszkodtak. Az 1945–1948-as esztendő Romániában a kommunizmus teljes berendezkedését hozták, a két rítus egyházfői, papjai és hívei közelítettek egymáshoz. Majd a teljes egyházüldözés következett, papokat, püspököket börtönöztek be. Hossu püspök letartóztatása után Márton Áron még egy fél évig a törvényes úton járva a státútum ügyében nem tágított, és a görögkatolikusok államilag végrehajtott felszámolását nem fogadta el. 1951–1954 között a máramaroszigeti börtönben Iuliu Hossu és Márton Áron „szomszédok” voltak. Dr. Iuliu Hossu szamosújvár-kolozsvári görögkatolikus püspököt VI. Pál pápa 1969. április 28-án *in pectore* bíborossá kreálta. A történelmi igazsághoz hozzátartozik, hogy Márton Áron püspök nagy szerepet játszott e kinevezésben, a feljegyzésekből úgy tűnik, VI. Pál pápa kettőjük közül kívánt választani, és Márton Áron hatására is választotta Hossu püspököt. Alexandru Todea görögkatolikus püspöknek Márton Áronnal való kapcsolatáról árulkodik Todea feljegyzése Márton Áron halálakor. Lucian Mureșan pedig három évig Márton Áron kispapja volt, és védelmét élvezte. A tanulmány következtetése: Márton Áron püspökként úgy volt népéhez hű, hogy közben egyetemes egyházának fia is tudott lenni és maradni.

NAGY MIHÁLY ZOLTÁN

Márton Áron és az erdélyi határvita 1945 után

Márton Áronnak az 1945 és 1947 közötti, román–magyar területi vitát képező Erdély kérdésében kifejtett tevékenységét vizsgálja a tanulmány, rámutatva, hogy a határvitában képviselt álláspontjának megértéséhez szükséges ismerni, hogy Márton Áron püspökként mindig kiállt az igazságos társadalmi rend mellett, és elítélte azokat az intézményeket, amelyek az általa vallott társadalmi normák és értékek ellen vétettek. Márton Áron bízott a nagyhatalmaknak a háború idején tett nyilatkozataiban, valamint abban reménykedett, hogy az első világháborút lezáró békeszerződésektől eltérően az új béketerveket az igazságosság és méltányosság elvére fogják alapozni, ám csalódnia kellett nemcsak a béketárgyalásokban, de az erdélyi magyarság kizárólagos politikai képviseletét magának vindikáló Magyar Népi Szövetségben is, melynek vezetői 1945 novemberében tett nyilatkozatukban a romániai magyar közösség nevében lemondtak az ön-

rendelkezési jogról, és a határok sérthetlenségének implicit deklarálásával a Groza-kormánynak nyújtottak segítséget. Ekkor áll élére Márton Áron annak a politikai élettől visszavonult magyar középosztály képviselői és a hagyományos magyar intézmények vezetői által alkotott csoportnak, mely az MNSZ nyilatkozatának hatását próbálta ellensúlyozni. Az MNSZ marosvásárhelyi nyilatkozatával szembeni tiltakozását Márton Áron kifejezte a Petru Grozához 1946 januárjában intézett levelében is (a levelet megküldte az MNSZ vezetőségének is), és az 1946. május 7-én a Külügyminiszterek Tanácsa párizsi ülészakán született, a trianoni határok visszaállításáról szóló döntést az 1946-os csíksomlyói búcsún elmondott beszédében is bírálta.

NOVÁK CSABA ZOLTÁN

Márton Áron Pálfi Géza megfigyelési dossziéjában

A Román Kommunista Párt a hatvanas évek végén tapasztalható politikai nyitás légkörében sem mondott le arról, hogy megpróbálja befolyásolni az egyházakat. A Szekuritáté még nagyobb mértékben behálózta a különböző felső egyházi fórumokat, megfigyeltette és próbálta ellehetetleníteni a veszélyesnek ítélt egyházi személyeket. Ebbe a folyamatba illeszkedik bele Pálfi Géza katolikus pap, teológiai tanár ügye, akit 1963 és 1984 között követett, megfigyelt a Szekuritáté, beavatkozva személyes életének és hivatásának alakulásába is. A megfigyelés fő oka Pálfi „nacionalista” tevékenysége, valamint az, hogy papként és tanárként mindent megtett azért, hogy a párt egyházellenes és kisebbségellenes intézkedéseinek hatását a maga köreiben minimalizálja. A Szekuritátéval való mindenféle együttműködést elutasító magatartásával Pálfi a Márton Áron által fémjelzett irányvonalat követte, amint az a püspökkel folytatott lehallgatott beszélgetéseiből is kiolvasható. Beszélgetéseik főbb témái: a magyar közösséget sújtó nemzetiségpolitika és annak negatív kihatásai, illetve az ezt ellensúlyozó lépések; a nemzeti identitás megélése; a Szekuritáté nyomásának ellensúlyozása.

OZSVÁTH JUDIT

Márton Áron, a kolozsvári egyetemi lelkész és lapszerkesztő

A tanulmány első része György Lajos ifjúságnevelő kezdeményezéseinek, illetve az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség keretében életbe hívott Egyetemi és Főis-

kolai Szakosztály kezdeti programjának rövid áttekintésével foglalkozik. György Lajos 1928–31 közötti intézmény- és programszervező, illetve vezető tevékenysége jól előkészítette az utat Márton Áron számára is. A Kolozsvári Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szemináriumának vezetése során szerzett tapasztalatai nagy segítséget jelentettek az új prézis, Márton Áron számára, aki már működése kezdetén szemináriumi rendszerbe szervezte át a katolikus egyetemisták egyesületét. Márton Áron és György Lajos egyaránt elkötelezett és messzemenően igényes, rokon szemléletű munkatársakká váltak, akik lelki-, illetve tanulmányi vezetői munkájuk – és számos egyéb teendőjük – mellett szakszemináriumok vezetésére is vállalkoztak. Kettejüknek köszönhetően a szociális, valamint a pedagógiai szeminárium keretében zajlott a legintenzívebb munka a Majláth-Körön belül. A pápai szociális enciklikák egyetemisták körében való népszerűsítése mellett Márton Áron a székelyföldi katolikus ifjúság egyesületekbe szervezését is elsődleges feladatának tekintette. Mindebben már – a néhány év múlva kiteljesedő – népnevelői munkájának kezdetét látjuk. Márton Áron „kiszélesített iskola” tervéhez a György Lajossal közösen alapított és szerkesztett *Erdélyi Iskola* című oktatásügyi és népnevelő folyóirat szolgált a leginkább segítségül. Az *Erdélyi Iskolánál* kifejtett igényes szerkesztői tevékenysége tehát a katolikus egyetemisták körében (és az ő segítségükkel) végzett munka „kiterjesztéseként” is értelmezhető.

PÉTER IZABELLA

Zsidók keresztelése a Gyulafehérvári Katolikus Püspökség dél-erdélyi részében a Holokauszt idején

A tanulmány célja Márton Áronnak a zsidók keresztelésével kapcsolatos nézőpontjának vizsgálata a Dél-erdélyi Püspökség keresztelési iratai alapján. Kiindulópontja a püspök 376/1939-es rendelete, mely kimondja: zsidót csak egy év elméleti és gyakorlati felkészülés után lehet megkeresztelni. A román állam törvényei megnehezítették a zsidók áttérését, és a kikeresztelkedetteket Transznisztriába akarták deportálni, ugyanakkor a katolikus egyházat is szankciókkal fenyegették, ha zsidókat térítenek. Ennek ellenére a püspökségen az áttéréseknél csak a 376-os rendelet szabályait vették figyelembe és a fenyegetések ellenére is kereszteltek zsidókat. Az áttért zsidók érdekében ugyanakkor a bukaresti pápai nunciátúra is kiállt, melynek következtében a katolikus hitre áttért zsidók helyzete Dél-Erdélyben jobb volt, mint a más felekezetekre tért zsidóké.

SERES ATTILA

„A legreakciósabb egyházi vezető”.

**Román állami egyházügyi vezetők percepciói
Márton Áronról a hruscsovi érában**

A forrásközlemény bevezető tanulmánya – a szovjet államapparátus által kezelt dokumentumokat használva megközelítési keretnek – megvilágítja azokat a globális és regionális (a szovjet politikai-katonai tömbön, illetve a Szovjetunió belüli) egyházpolitikai jelenségeket, amelyek közvetetten befolyásolhatták Márton Áron mozgásterét a román államrezonnal folytatott párharcában. Az itt publikált források (szovjet külügyminisztériumi átiratok, követségi titkári feljegyzések), jól szemléltetik, hogy a Kreml folyamatosan kontroll alatt tartotta a romániai egyházi viszonyokat, másrészt igazolják, hogy az erdélyi magyar kisebbségi felekezetekkel és azok vezetőivel, mindenekelőtt Márton Áron személyével összefüggő problémahalmaz időnként elérte a szovjet politikai döntéshozatal ingerküszöbét is.

SOÓS KÁROLY

**Márton Áron emlékének ápolása,
közéleti tevékenységének mai tanulságai**

Az előadás Márton Áron közéleti tevékenységével foglalkozik, a teljesség igénye nélkül, egy-egy részletet emelve ki belőle. Mindezt Márton Áron életének három szakaszában mutatja meg. Márton Áron püspök írásait olvasva látható, hogy közéleti ember volt, s egész életművében a közéletben való részvétel sokszínűsége bontakozik ki. Márton Áron számára a közélet és a politika között világos választóvonal húzódott. Amennyiben a politikán kizárólag pártpolitikát vagy különböző önző hatalmi megnyilvánulásokat értünk, ebben az értelemben Márton Áron gyanúval tekintett a politikára, távol maradt tőle. Ám ha a politika az értékek rendjének megvalósítását jelenti, a közösség szolgálatát, a hatalom erkölcsi keretek közötti megtartásának eszközét, akkor Márton Áronról állítható, hogy részt vett a politikában, ebben az értelemben „igazán politikus” alkat, közéleti ember volt. Nem értett egyet azzal a politikai felfogással, amely a politikát úgy képzelte és úgy művelte, hogy egy-egy érdek más érdek fölött győzelemre juthasson. A két világháború közötti időben Márton Áron tevékenyen részt vett az erdélyi közéletben. A *Rerum novarum* szellemében cselekedett. Ezt kívánta

szolgálni az *Erdélyi Iskola* nevű lap elindításával és írásaival is. Az evangélium fényében vizsgálta az erdélyi magyar demográfiát, az emberi élethez való viszonyulást, az iskola és a tanítás kérdéskörét, a népművelést, a sajtó helyzetét. A háborút követő két esztendőben mondott beszédei, prédikációi képezik közéletiségének gerincét: eligazítást igyekezett adni a híveknek a megváltozott társadalmi rendről, a várható újabb kihívásokról, a kiépülő kommunista diktatúra természetéről. Összegzésként a tanulmány leszögezi: bár nem volt pártpolitikus, Márton Áron a szolgáló, „minister” típusú politikát, közéletet művelte.

A tanulmányból felismerhetővé válik, hogy Márton Áron püspök a politikát és a szélesebb közéleti tevékenységet főpásztori szolgálata és tanítása által kiemelte a szűk perspektívájú, diktatorikus-populista, hatalom- és haszonelvű megközelítésből, sajátosan kelet-közép európai periférikus helyzetéből az egyház társadalmi tanításának következetes hirdetésével, tanításával. A közéletet és a politikát értékelvű, távlatos rangra emelte, oda, ahol a helye van, a közjó szolgálatára, felemelte az európai keresztény és értékonzervatív dimenzió világába. A tanulmány szerzője szeretné elgondolkodtatni az olvasót, hogy a jelen sajátos magyar és kelet-közép európai, európai körülmények között a magyar társadalom, közélet, a politikai megújulás lehetősége a Márton Áron-i közéletiség, politikai út megismerésén, követésén vezet eredményre.

VIRT LÁSZLÓ

Márton Áron értékrendje a mai élet szolgálatában

Az előadás Márton Áron eszmevilágából néhány gondolatot vesz vizsgálat alá, melyek azt mutatják, hogy a püspök értékrendje a mai életet szolgálja. Márton Áron értékrendje azért nyugszik stabil alapokon, mert nem egyes értékelemeket halmozott esetlegesen egymás mellé, hanem gondolkodása világos emberképből, nevezetesen a bibliai emberképből indul ki. Márton Áron szabadságeszménye nem az öncélú individualizmus, hanem saját szabadságát a másik ember szabadságának függvényében szemlélte: tudta, hogy ha másokat üldöznek, akkor ő nem tekintheti öncélúnak a saját szabadságát. Márton Áron pedagógus volt, hittanárként katedrán, lelkipásztorként szószéken állt, miközben a pedagógiának elméleti művelője is volt. Pedagógiájának fontos tétele, hogy a tanulás feleljen meg a nép saját észjárásának, senkire ne erőltessenek idegen kultúrát. Értékrendjéről szólva kiemeli az előadás Márton Áron elkötelezettségét a demokrácia iránt, melyhez a polgárok személyi érettsége szükséges, és erre az embereket nevelni kell.